

نگاهی به رشد صنعتی ژاپن

نوشته و گردآوری: ابراهیم فیوضات

این کشور به زبان فارسی محدود بوده است. فیلم‌ها، داستانها از زندگی سخت سامورائیه‌ها و امپراتوران بی‌رحم آن کشور بیشتر حکایت می‌کند تا تحولات تاریخی یک کشور آسیایی. ژاپن امروز (۱۹۷۰) که از نظر رشد صنعتی و به‌ویژه تولید صنایع سنگین پس از آمریکا و شوروی قرار دارد (هالیدی ۲۵) از روند ویژه صنعتی شدن برخوردار است. این موقعیت ویژه، مرهون انقلاب می‌جی است (۱) * که نقطه عطفی در تحولات سرمایه‌داری صنعتی آن کشور به‌شمار می‌رود (باران ص ۴۲) انقلاب می‌جی (۱۸۶۸) مرحله انتقالی و گذاری است که ژاپن از نظام خشک فئودالی خاندان توکوگاوا * به عصر جدید صنعتی قدم می‌گذارد

در فاصله دهه ۴۰ خیر توجه دیوانسالاران و تکنوکراتهای ایرانی به رشد صنعتی ژاپن جلب شده است. وجود ژاپن در آسیا و پذیرش و استقبال از علم و صنعت مغرب زمین از یک سو و نگهداری سنت و فرهنگ ژاپن که کارخانه و محیط کار را خودی حس می‌کند و کارفرما را پدری دلسوز بخود می‌پندارد (هالیدی ۲۲۲). از سوی دیگر موجب توهمی چند شده است. این توهم از آنجا ناشی می‌شود که تحولات تاریخی در ایران نتوانسته به شکل نهادی درآید و بیشتر رفرمها تحت تاثیر شخصیت فرد باقی مانده است. به علاوه در مورد ژاپن این توهم از آنجاست که اطلاعات نوشته شده در زمینه رشد تاریخی ژاپن و موقعیت جغرافیای اقتصادی

این روند رشد صنعتی با آنچه که در غرب (انگلستان و فرانسه) بنام گذار کلاسیک شهرت دارد، متفاوت است. (ناکاهاشی ۱۲۱-۸۳) در تحول غرب به نقش افزارمندان و صنعتگران خرد و طبقه بازرگانان اهمیت داده می‌شود. در این تحول گروهها و طبقات شهری را سخت موثر می‌دانند. (واب ۲۱۱-۲۰۵) محقق و جامعه‌شناس انگلیسی مشارکت زمینداران با سرمایه‌داری مالی و صنعتی را یکی از عوامل مهم جامعه جدید صنعتی می‌داند. برخی از محققین نیز به عوامل فرهنگی و به‌ویژه آرمانهای مذهب پروتستان در بالندگی جامعه اروپایی اهمیت می‌دهند (راههای سه‌گانه) به اعتقاد آنان با گسترش علوم، و با سواد شدن عامه مردم بسیاری چیزها مورد تردید و سؤال قرار گرفت (نظریه تمدن ۲۰۱). با این وجود، بنظر می‌رسد که نقش افزارمندان شهری در تحول جوامع غربی (انگلیس و فرانسه) به‌صورتی انکارناپذیر است و سمت تحولات اجتماعی آنجا را مشخص می‌کند.

در آلمان و ژاپن اشراف زمیندار در مقابل تحولات جامعه مقاومت می‌کردند*۳. براساس نظر ناکاهاشی^۴ بازرگانان ژاپنی نقش اساسی در رشد و بالندگی جامعه آن کشور برعهده داشتند. بدین ترتیب این طبقه به‌عنوان عامل پیشرو افزارمندان و صنعتگران خرد را به‌زیر حمایت خویش قرار دادند و جامعه نوین ژاپن را با انقلاب می‌جی پی - ریزی کردند. (داب ۱۲۱ - ۸۳) بازرگانان ژاپنی در جهت بالندگی جامعه و صنعتی کردن کشور و فقدان وابستگی به غرب با دوراندیشی و بصیرت از انقلاب می‌جی حد اکثر استفاده را به عمل می‌آوردند و دورنمای جامعه‌ای براساس نظام سرمایه‌داری صنعتی پی‌ریزی کردند.

مساله دیگری که در روند رشد ژاپن مشاهده می‌شود که با روند رشد در غرب تفاوت چشم‌گیری دارد نقش دولت در تغییر و تحول جامعه است. در فرانسه و انگلیس گروههای افزارمند و بازرگانان در تحول جامعه نقش اساسی داشتند یعنی بخش خصوصی در بالندگی و دگرگونی جامعه به‌جامعه‌ای صنعتی کوشا بود. نویسندگان و متفکرین این گروه از هابس، لاک، رسو، مونتسکیو و دیگر فلاسفه جامعه نوین در ایجاد "دموکراسی صنعتی" کوشیدند و با زیر سؤال کشیدن سلطنت مطلقه و جامعه فزون وسطایی زمینه را برای عمومیت دادن به علم و دانش عصر فراهم آوردند. گسترش علوم فیزیک و شیمی و زیست‌شناسی همراه با توسعه مدارس فنی به انقلاب صنعتی و دموکراسی مبتنی بر آن مدد رساند. در حالی که در ژاپن نقش گروههای پائین جامعه در انقلاب می‌جی بسیار ضعیف بوده است. همه چیز از قانون اساسی (۱۸۸۹) گرفته تا آموزش و سایر تحولات تحت نظر حکومت طراحی می‌گردد و آموزش و یادگیری ویژه طبقه حاکم بود. (نظریه تمدن ۲۳۰).

"آموزش خود جوش نبود و جنبه عمومی بخود نگرفته و حتی دانشمند کنفوسیوسی در محدوده مذهبی خویش محصور بود. همچنین دانشمندان خاندان توکوگاوا در محدوده و قالب حکومتی امکان فعالیت داشتند (نظریه تمدن ۲۳۱).

با وجود سیطره حکومت در ژاپن، صنعتگران و بازرگانان از پرداخت مالیات معاف بودند بدین‌سان شماره کسانی که به صنعتگری روی می‌آوردند رو به‌فزونی داشت. ۵. به‌نظر می‌رسد که این طبقات بر کشاورزان که در روستاها می‌زیستند برتری داشتند. کشاورزان مجبور بودند در نظامی بسر ببرند

جدول شماره یک - نیاز زایش دمنایع خارجی و میزان وابستگی این کشور به دنیای خارج

ماده	سال ۱۹۶۴									
	درصد متوسط افزایش	سال ۱۹۷۵ (تقریبی)	سال ۱۹۶۸	سال ۱۹۶۴						
ملاحظات	درصد وابستگی به دنیای خارج	تولید داخل	احتیاجات	درصد وابستگی به دنیای خارج	تولید داخلی	احتیاجات	دنیای خارج	تولید داخلی	احتیاجات	تولید داخلی
۹/۶	۸۲/۹	۲۶۰	۱۴۰۰	۷۲/۴	۱۹۷	۷۳۰	۵۹/۶	۱۶۰	۳۹۶	"
۱۰/۲	۵۵/۶	۱۶۲	۲۴۷	۵۶/۵	۸۱	۱۸۶	۵۱/۱	۶۹	۱۴۱	"
۱۰/۸	۶۱/۷	۴۹۴	۱۲۹۰	۵۳/۸	۲۹۰	۶۲۸	۳۲/۶	۲۲۱	۳۲۸	"
۱۵/۳	۱۰۰	—	۱۷۸۰	۱۰۰	—	۶۵۷	۱۰۰	—	۲۵۲	"
۱۱/۸	۱۰۰	—	۱۳۱	۱۰۰	—	۶۰	۱۰۰	—	۳۵	"
۱۱/۳	۹۰	۱۶۴۲۹	۱۶۴۲۸۸	۸۴/۷	۱۱۸۵۶	۷۷۲۲۷	۷۹/۷	۸۰۲۰	۳۴۴۴۹	"
۱۰/۳	۸۵/۹	۱۲۲۶۰	۸۴۶۰	۷۱/۹	۱۲۲۶۰	۳۲۶۵۰	۴۶/۹	۱۱۸۲۰	۲۲۲۶۰	"
۱۰/۱	۹۹/۷	۸۰۰	۳۹۰/۰۰۰	۹۹/۵	۷۹۹	۱۲۸۲۹۹	۹۸/۸	۷۹۴	۶۵۶۳۷	"
۲۰/۹	۷۳/۶	۲۵۱۰	۹۵۰۰	۰	۲۵۱۰	۲۵۱۰	—	۲۱۲۳	۲۱۲۲	"
—	۱۰۰	۰	۴۲۱۰	—	—	—	—	—	—	"
۴/۹	۵۸	۳۳۹۰۰	۱۲۸۳۰۰	۴۶/۷	۴۸۹۶۳	۹۱۸۰۶	۲۳/۵	۵۱۱۱۹	۶۷۷۶۱	"
	۳۹/۱	۶۵۳۰۰	۶۵۳۰۰	—	—	—	—	—	—	"

* تن کوچک معادل ۹۰۷/۸۴ کیلوگرم است

ماعد: کتاب (هالییدی ص ۳۵)

که ۴۰ درصد از درآمد را بهاریاب و ۶۰ درصد را به آنها پرداخت می‌کرد (نظریه تمدن ۲۵۴).

بر اساس اطلاعات محققان یکی از ویژگیهای رشد و روند صنعتی ژاپن، استفاده از انباشت شدید سرمایه در روستاست. روستا در واقع منبع اصلی تامین سرمایه در تاریخ نوین سرمایه‌داری ژاپن است. روستا نقش مستعمری داخلی را بازی می‌کند (باران ۳۹). فشار روزافزون بر روستا که باعث تغییر جامعه کشاورزی به صنعتی گردید تا پایان جنگ دوم و ایجاد اصلاحات ارضی بوسیله آمریکائیان (به شکل فشار ماشینی بر روستا) باقی می‌ماند. اما چه عواملی سبب شد که ژاپن راهی متفاوت از دیگر کشورهای توسعه نیافته امروزی به پیماید؟ این سؤال پیچیده عوامل متعددی را شامل می‌شود. یکم ژاپن کشور کاملاً فقیری بود، چه در زمینه بازار و چه در زمینه مواد خام منبعی برای صنایع غریب بشمار نمی‌آمد (باران ۴۶). وابستگی این کشور به مواد خام تا اوایل دهه ۱۹۶۰ آنطور بود که ژاپن کلیه نیازمندیهای خود را از قبیل پنبه، کتان، پشم، کائوچوی طبیعی، بوکسیت، سنگ فسفات، نیکل، ایاکا*، سنگ قلع، شکر، سنگ آهن، نیمی از دانه‌های سویای مصرفی، گندم، نمک و بیش از ۲۰ درصد نفت خام را از خارج وارد می‌کرد (هالیدی ۳۴). ۷۰٪* فقدان مواد خام و منابع زیرزمینی و ضعف قدرت خرید در بازار باعث شد که کشورهای صنعتی غرب چشم طمع به این کشور نداشته باشند. دوم سیاست سنتی فشار توأم با سنگدلی و نیرنگ، مازاد اقتصادی روستا را به حداکثر رسانید. و دستمزد شاغلین در فعالیتهای غیرکشاورزی در پایین‌ترین حد نگاهداشته شد (باران ۴۰).

سوم دولت با انتشار اوراق قرضه مالکان را به قبول سهام در بانکها و صنایع تشویق کرد و آنان را به سرمایه‌گذاری صنعتی رهنمون ساخت.

چهارم دولت تلاش وسیعی به خرج داد تا مسیر سرمایه‌هایی که در زمینه‌های احتکار رباخواری و وسایل غیرمولد بکار افتاده بود به روند تولید تغییر دهد. (باران ۴۵ - ۴۴) و زمینه سودآوری در این بخش را تقویت نماید.

همانطور که گفتیم قبل از انقلاب می‌جی (۱۷۲۰) که ژاپن در اوج انزوا بود، ورود انتشارات خارجی به کشور آزاد شد و دانشمندان و محققان ژاپنی به ترجمه کتب پرداختند، از آن جمله است ترجمه کوره‌های ذوب سنگ آهن و کشتیهای بخار. این ترجمه‌ها زمینه مساعدی برای ساختمان صنایع سنگین و همچنین بهره‌برداری صحیح از انقلاب می‌جی را فراهم آورد.

ششم حکومت می‌جی در ساختمان صنایع ژاپن تحول اساسی ایجاد کرد و خطوط راه آهن، کشتی‌سازی، توسعه سیستم‌های ارتباطی در صنایع اولیه و اصلی و تولید ماشین - آلات سرمایه‌گذاری سنگین انجام داد (باران ۴۲) و زمینه مساعدی برای حرکت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به وجود آورد. این سرمایه‌گذاریها در بخشهایی از اقتصاد صورت گرفت که نیازمندیهای کشور بدان بستگی مستقیم داشت و یا در جهت ارضای آن نیازمندیها گام برمی‌داشت.

هفتم. انقلاب می‌جی به عنوان سرآغاز حرکت همه‌جانبه‌ای در جامعه محرز گردید. این انقلاب سرآغاز کلیه تحولات و رفرمها در ادارات، نهادهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گردید. در پی آن قانون

جدول شماره ۲ مهمترین منابع وارداتی چوب ژاپن از ۱۹۷۰ - ۱۹۶۸ (براساس مس کشور)

درصد	۱۹۷۰		۱۹۶۹		۱۹۶۸		تن	میلیون دلار	تن	ایالات متحده فیلیپین شوری مالزی اندونزی کانادا ژلاند جدید
	میلیون دلار	تن	میلیون دلار	تن	میلیون دلار	تن				
۳۲/۹%	۵۱۷/۷	۱۰۳۶۲	۴۲۶/۲	۸۶۰۴	۴۰۵۱۰۸	۹۳۰۱				
۱۶/۸%	۲۶۳/۸	۷۰۷۹	۲۶۲	۸۳۰	۲۳۵/۳	۷۴۳۷				
۱۲/۶%	۱۹۷/۷	۷۰۹۵	۱۷۰/۱	۶۱۵۱	۱۶۴	۵۸۶۱				
۱۲%	۱۸۸/۸	۶۲۹۰	۱۷۸/۵	۶۴۲۰	۱۶۶/۷	۶۰۷۸				
۱۱/۳%	۱۷۶۴	۴۹۴۲	۷۹/۶	۲۷۳۴	۳۰/۶	۱۰۹۲				
۷/۳%	۱۱۳/۳	۲۴۴۹	۶۳/۵	۱۱۸۰	۸۴/۹	۱۸۸۲				
—	۵۰/۱	۱۷۷۰	۴۵/۹	۱۷۰۸	۳۸/۴	۱۳۷۸				

این جدول نشان میدهد که چوب پسن از نفت یکی از منابع مهم وارداتی ژاپن را تشکیل میدهد. آمریکا با صدور حدود ۳۳ درصد راس تامین کنندگان چوب ژاپن قرار دارد.

* منبع وزارت تجارت و صنعت بین المللی ژاپن: کتاب سفید در مورد تجارت چوب ۱۹۷۰ ص ۲۴۳/۲۴۳ و (هالیدی ۹۴)

اساسی مدون ۱۸۸۹ شد و کمی بعد دیوان محاسبات برای کنترل درآمدها و هزینه‌ها تاسیس گردید سه سال پس از انقلاب ضرابخانه ژاپن (۱۸۷۱) در اوزاکا بنا شد و کار ضرب سکه ایجاد آلیاژ و تبدیل فلز به سکه در مقیاس کوچک آغاز شد. (سازمان برنامه).

هشتم فقدان منابع زیرزمینی و مواد خام و فقر بازار باعث شد که ژاپن مستعمره کشوری نشود. این مساله خود شرایطی در مردم برای پذیرش تکنولوژی بیگانه فراهم آورد که از نظر روانی نیز با علوم غربی یا آزمایشگاهی خصوصیت نوزند. *۸ (باران ۴۹). و برعکس در جهت دستیابی بدان تلاش خارق العاده‌ای بکار برند.

نهم چون ورود تمدن غربی به ژاپن مانند هند *۹ ویتنام و الجزایر و سایر کشورهای توسعه نیافته با چپاول و کشتار و لشکرکشی روبرو نبود، زمینه مساعدی را در میان دانشجویان ژاپنی به فراگیری معلومات، کارهای علمی و تحقیقی در کشورهای

غربی بوجود آورد، که با روحیه تحقیقی و جستجوگری به کار علمی بپردازند و خصوصیت با غرب نتواند مزاحم کار علمی گردد و در نتیجه به تنزل تحقیقات و کشفیات منجر شود.

دهم در دوره انقلاب می جی، ژاپن در اثر احساس تهدیدی که از طرف غرب می‌کرد به مجهز کردن خود پرداخت و ورود تکنولوژی و کپی برداری از مغرب زمین همت گمارد. در دوره پس از جنگ جهانی دوم، بمباران هیروشیما و ناگازاکی (به وسیله آمریکا) جامعه ژاپنی را مهیای گذشت و تلاش بیشتری کرد و این بار با ورود تکنولوژی و کمک آمریکا و با استفاده از تلاش و فداکاری مردم، دولت تحولات صنعتی را بیش از پیش استحکام بخشید. به علاوه اصلاحات ارضی پس از جنگ زمینه تحول را تا دورترین نقاط روستا کشانید.

بازدهم: همزیستی تکنولوژی کهنه و نو در این کشور باب گردید. یعنی با ابداع تکنولوژی جدید تکنولوژی کهنه حذف نگردید.

نظری به جدول شماره ۳ رقابت در سرمایه‌گذاری بیگانگان در ایران و جایجایی سرمایه‌گذاران ژاپنی به جای سرمایه‌گذاران آمریکایی و پیشروی سریع این کشور آسیایی در فاصله ۸ سال را مشخص می‌کند.

جدول شماره ۳ - فهرست سرمایه‌گذاران بیگانه در ایران در سالهای ۵۶ - ۱۳۴۸
ارقام به میلیون ریال

کشور	۱۳۴۸	۱۳۵۱	۱۳۵۳	۱۳۵۶
ایالات متحده	۲۷۰	۳۴۹	۷۹۷	۱۱۹۸
آلمان	۱۲۵	۱۳۱	۱۳۰	۲۳۸
ژاپن	۱۰	۳۲۱	۲۸۶۷	۲۵۲۴

* ماخذ: گزارش سالانه بانک مرکزی

بلکه تجدید سازمان یافت و از تکنولوژی دستی به تکنولوژی خودکار رسید. کپی برداری از ساخته‌های دیگران و ایجاد تغییر و تکمیل در روند تولیدات و به شکل بومی درآوردن ابداعات از هنرمندی این ملت به شمار می‌آید. بنابراین پس از یک دوره کپی برداری از کارهای دیگران جای خود را به خلق و ابداع داده است.

همانگونه که انقلاب می‌جی باعث ورود تکنولوژی اروپائی به ژاپن گردید جنگ جهانی دوم باعث ورود تکنولوژی و سرمایه آمریکا به ژاپن شد. آمریکا تا اواسط دهه ۱۹۶۰ در راه توسعه ژاپن کوشید و بانک جهانی و سازمانهای بین‌المللی پولی وامهای کلانی در اختیار ژاپن قرار دادند. در سال ۱۹۶۴ ژاپن با دریافت ۵۰۰ میلیون دلار وام از بانک جهانی پس از هندوستان که کشوری فقیر و با جمعیتی ۵ برابر ژاپن بود قرار داشت. (هالیدی ۲۹).

همانگونه که طرح مارشال اقتصاد ورشکسته اروپا و به ویژه آلمان را نجات داد. کمکهای آمریکا و وامهای بانک جهانی به اقتصاد در هم ریخته ژاپن پس از جنگ چنان سر و صورتی بخشید که در سال ۱۹۷۰ این کشور در زمره وام‌دهندگان پس از آمریکا قرار گرفت^{۱۰*} (هالیدی ۴۴).

با توجه به سرعت رشد صنایع سنگین ژاپن و فقدان مواد خام، صنعت کشتی‌سازی برای تهیه مواد خام و ناوگان عظیم تجاری این کشور برای نقل و انتقال و تامین منابع معدنی مورد نیاز صنایع این کشور رشد فوق‌العاده‌ای می‌یابد در حالی که اولین کشتی صادراتی ژاپن در سال ۱۹۵۱ به آب انداخته شد، در سال ۱۹۶۹ ظرفیت کشتیهای این کشور از ناوگان بریتانیا بیشتر گشت و دو سال

بعد با تولید ۱۲ میلیون تن ظرفیت کشتی در شمار بزرگترین سازنده کشتی در جهان درآمد، (هالیدی ۲۵ و ۲۴) به علاوه گستردگی صنعت و کمبود مواد خام این کشور را به یکی از بزرگترین مفاطه‌کاران بین‌المللی بسدل ساخت. وجود فعل و انفعالات وسیع در صنعت ژاپن با همکاری نزدیک دولت^{۱۱*} عملی گردید. ادغام کمپانیهای بزرگ میتسوبیشی، میتسویی و سومیتومو از دوره شکوفائی جسدید حکایت می‌کند. برنامه مشترک کمپانی تیویوتا که مقام سوم را در جهان دارد با کمپانی اتومبیل نیسان که مقام دوم در ژاپن دارا می‌باشد از مرحله رقابت به اشتراک و ادغام شرکتها سخن می‌راند (هالیدی ۲۰۹ - ۲۰۶)

در پی گسترش روزافزون صنعت سنگین ژاپن، منابع مالی و سرعت گردش سرمایه، توکیو را یکی از مراکز عمده مالی جهان ساخته است بانک جهانی و بانک توسعه آسیائی که $\frac{1}{3}$ از منابع مالی آن به وسیله ژاپن (۱۹۷۰) تامین می‌شود فعالیت چشمگیری داشته و اسناد بهادار هر دو بانک در آسیا بهین (واحد پول ژاپن) جریان می‌یابد و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد (هالیدی ۷۲). این سیاست در واقع به معنی آن است که مسائل مالی، سرمایه - گذاریها در این بخش از جهان به تدریج به ژاپن سپرده می‌شود. این تقسیم کار در اثر رقابت جهانی میان بلوک‌های قدرت و صوری و بردباری ژاپنی‌ها در قبول سود کم ولی رقابت در درازمدت، خود بخود حاصل شده است.*

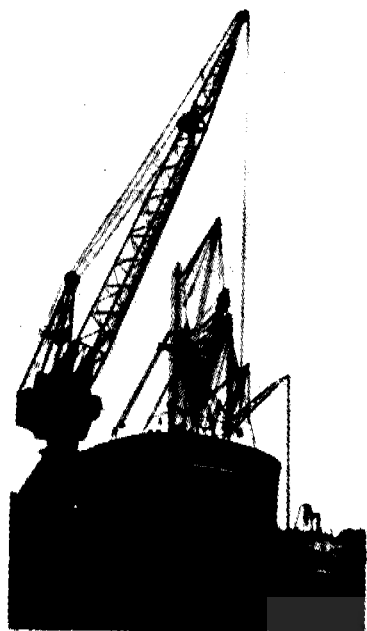
از این بحث کوتاه در مورد روند رشد اقتصاد ژاپن نتیجه می‌گیریم که هرگونه رشدی که به طریقی از حمایت دولت برخوردار

جدول شماره ۴ - سرمایه‌گذاری‌های مستقیم ماوراء بحار کشورهای بزرگ (میلیون دلار)

۱۹۶۶ - ۱۹۶۹		پایان سال ۱۹۶۹		پایان سال ۱۹۶۹	
میانگین درجه افزایش بهره	نسبت هر کدام بر حسب دلار	درصد صادرات	درصد تولید داخلی ملی	درصد در کشورهای توسعه‌یافته	مجموع
۹	۳۴۸	۱۸۹	۷/۵	۶۰/۹	۵۴۵۶۲
۵/۳	۳۳۶	۱۱۰/۵	۲۰	۱۶	۱۶۰۰۲
۶/۱	۹۵	۳۲/۳	۳/۷	۴/۱	۴۰۰۰
۲۴/۴	۷۹	۱۶/۶	۲/۹	۴/۱	۲۵۰۰
۵/۵	۱۸۰	۲۷/۷	۵/۲	۳/۳	۳۲۳۸
۳۱/۴	۲۶	۱۶/۷	۱/۶	۲/۳	۱۰۰
۹/۱	۱۸۷	۶۹/۲	۶/۳	۱۰۰	۸۹۵۸۳
					(همکاری)

جدول شماره ۴ قدرت و گشش سرمایه‌گذارانهای مستقیم ژاپنی را که با حدود ۳۱ درصد افزایش در میان کشورهای بزرگ صنعتی مقام اول را جانشین است نشان می‌دهد. پس از آن آلمان با حدود ۲۴ درصد مقام دوم و آمریکا با ۹ درصد مقام سوم را بدست آورده است.

منبع: وزارت صنایع و تجارت بین‌المللی ژاپن. کتاب سفید در مورد تجارت سال ۱۹۷۱ ص ۳۶۵ و (هالیدی ۳۸)

باشد، یا تکیه بر صنایع سنگین داشته باشد به تنهایی نمی تواند تحت این عنوان که در ژاپن کارساز بوده است به سر منزل مقصود برسد. باید در نظر داشت وقتی گامی برداشته می شود باید مطمئن بود که گام بعدی به دنبال آن خواهد آمد و در واقع گام بعدی در جهت تنظیم و ادامه قبلی است. اگر این بینش را با تعمق در مورد کشورمان دنبال کنیم درمی یابیم که در طول تاریخ ایران این گامها با مسئولیت و اطمینان برداشته نشده است. یا در ارزیابی عمق مشکلات دچار توهم بوده ایم و با شروع یک حرکت یا فرم تصور کرده ایم که می توانیم مسیر معین کشوری نظیر ژاپن را دنبال کنیم که سالیان دراز با شرایط ویژه خود تجربه اندوخته و بینش خود را بکار انداخته است.

منابع و ماخذ:

فوکوت و ۱- یوگیشی، نظریه تمدن، ترجمه یوگیشی چنگیز پهلوان، شرکت سهامی خاص نشر آبی، تهران ۱۳۶۳

۱* - از این پس ژاپن سیاست نوسازی را در پیش می گیرد حکومت برفوکو با تاکید به پیشبرد آموزش کاربرد صنعت را ممکن می سازد (سازمان برنامه ۳۲).

قبل از می جی در سال ۱۷۲۰ ژاپن در اوج انزوا، ورود انتشارات خارجی به کشور را آزاد گذارد. دانشمندان ژاپنی خود را به ترجمه آثار خارجی در رشته های مختلف پرداخته. گوره های ذوب سنگ آهن و کشتیهای بخار تنها براساس آنچه از آثار مربوطه به ژاپن ترجمه شده بود ساخته شد (سازمان برنامه ۲) در اوایل دوره می جی اکثریت تجار به فعالیتهای سنتی با احتکار کالا، قرض دادن، رباخواری... مشغول بودند. ژاپن هنوز در مرحله سرمایه داری تجاری بود. از

احمد اشرف، راههای سه گانه رشد مجله جهان نو، بهار - یائیز، ۱۳۵۲

پ. ا. باران. اقتصاد سیاسی رشد: ریشه های عقب ماندگی: ترجمه مهدی قراچه داغی، انتشارات پالیال، تهران ۱۳۵۸

م. داب - گوها چيرو تاگا هاشی و دیگران گذار از فئودالیسم به سرمایه داری. ترجمه احمد تدین، انتشارات توکا، تهران ۱۳۵۹

دیوان محاسبات، دیوان محاسبات ژاپن ترجمه قاسمی (ماه مه ۱۹۷۱)

سازمان برنامه، گزیده مسائل اقتصادی - اجتماعی (مفهوم انتقال تکنولوژی از رهگذر تجربه ژاپن) از شماره ۴۷۰ - ۱۰/۳۰/۱۳۶۴

جان هالیدی و گساوان مک گورماک، امپریالیسم ژاپن، ترجمه محمدرضا رضا خانی، انتشارات چاپخش تهران ۱۳۵۵

این پس بسیاری از خانواده‌های تجار واز همه مهمتر میستویی در جریان توسعه صنعت نقش رهبری کننده‌ای ایفا کردند. (باران ۴۲)

۲* - دوره این خاندان حدود ۲۷۰ سال دوام آورد و با انقلاب می‌جی پایان یافت. در زمان حاکمیت این سلسله به علت کمبود مالی و به منظور حفظ درآمدها و جلوگیری از هزینه‌های نامعقول اداره‌ای (در شکل دیوان محاسبات ۱۶۸۲) برقرار گردید. (تاسمی) حدود ۲۰ سال پس از انقلاب می‌جی قانون اساسی آن تدوین شد.

۴ - گوهاچیرو تاگاهاشی یکی از مورخین برجسته ژاپنی است.

۳ - در انگلستان جنگهای داخلی قرن هفدهم و در فرانسه انقلاب کبیر اشراف زمیندار را که موانعی بر سر راه رشد سرمایه داری در روستا بودند ناتوان کرد و مازاد روستائیان را به شهرها فرستاد و زمینه استقرار دموکراسی را فراهم آورد. (راهنمای سه‌گانه ۱۶) در حالی که در آلمان و ژاپن به‌علل "انقلاب از بالا" و به‌محافظه‌کاری و فقدان تحرک در طبقات پائین جامعه، راه را برای ایجاد فاشیسم هموار ساخت.

۵ - در مرحله مذکور، صنعتگران و افزارمندان در ایران یا برای حکومت بیگاری می‌کردند و یا مجبور به پرداخت مالیات بودند. این وضع بیشتر شامل صنعتگران می‌شد. و بازرگانان از الطاف ملوکانه برخوردار بودند. در چنین شرایطی شهرهای پرورنق صنعتی ایران نظیر گاشان، اصفهان و یزد از اهمیت می‌افتادند و موانع رشد سرمایه‌داری صنعتی از طریق عقب‌ماندگی حاکمیت و از برون رقابت آزاد و استعمار بیگانه در فشار قرار می‌گرفت.

۶* - Abaca یا موزلیفی، الیافی شبیه شاهدانه است که از بوته به‌عمل می‌آید و مصرف عمده آن در طناب‌سازی است.

۷* - مصرف سالانه نفت ژاپن ۱۸۰ میلیون تن می‌رسد که ۹۰ درصد آن از خاور-میانه تامین می‌شود. در سال ۱۹۷۱ ۸۰ درصد واردات نفت خام در کنترل سرمایه‌های آمریکایی است و خط مشی دولت باید با آن سازگاری داشته باشد. چوب بعد از نفت بزرگترین رقم وارداتی را تشکیل می‌دهد. در سال ۱۹۷۰ واردات ژاپن حدود ۴۲ میلیون متر مکعب (۱۵۷۲ میلیون دلار) بوده است (هالیدی ۹۲ - ۷۹)

۸* - هنگامی که ژاپنی‌ها به ترجمه علوم غربی مشغول بودند کشور ما بر اثر جهالت و عقب‌ماندگی حکومت علوم زیست‌شناسی و سایر شعب علوم برای دو قرن به فراموشی سپرده شد، که این به تشدید عقب‌ماندگی این کشور کمک کرد.

۹* - تا قرن هیجدهم، شرایط اقتصادی، صنعتی و تشکیلات بازرگانی هند آنچنان پیشرفته بود که بهترین پارچه‌های چیت موصلی و مصنوعات پرتحمل را به‌اقصی نقاط جهان صادر می‌کرد. اما کمپانی هند شرقی و پارلمان بریتانیا در نخستین سالهای حکومت بریتانیا در تولیدات هند وقفه ایجاد کردند تا به افزایش تولید انگلستان کمک کنند. (باران ۲۴ - ۱۸)

۱۰* - در سال ۱۹۶۹ ژاپن به‌عنوان یک کشور وام‌دهنده از بریتانیا و در سال ۱۹۷۰ از آلمان غربی پیشی جسته و پس از آمریکا قرار گرفت.

۱۱* - ۹۰ درصد فعالیت دولت در حمایت از بخش خصوصی است.